

- Данилюк Ю. М., студентка 3 курсу
- Корбут М. Б. науковий керівник, старший викладач
- Житомирського державного технологічного університету кафедри екології
- м. Житомир, вул. Черняхівського 103, Україна

ПРОБЛЕМА ВТРАТИ БІОРИЗНОМАНІТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ

Біорізноманіття – це всі прояви «різноманіття життя на землі»; його можна оцінити кількістю видів, що трапляються на певній території або в країні, генетичною різноманітністю кожного виду, яка забезпечує можливість його пристосування до зміни умов існування, а також наявністю різних екосистем. "Біологічне різноманіття" означає різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є. Це поняття включає в себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем. Поняття «біорізноманіття» набуло міжнародного політичного значення після підписання багатьма державами Конвенції про біологічне різноманіття на Конференції ООН з довідки в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) у 1992 році. У Конвенції про біологічне різноманіття термін «біологічне різноманіття» визначається як «різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає у себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманітність екосистем».

Основну загрозу для біологічного різноманіття становлять незаконні забудови та вирубування лісів, браконьєрство, розорювання місць поширення видів, здійснення господарської діяльності на території прибережно-захисних смуг, гірських та степових районів, інтродукція чужорідних видів, кліматичні зміни, забруднення довкілля, неконтрольований видобуток природних багатств.

Рослини, тварини та мікроорганізми формують складну, взаємозалежну сітку екосистем та оселищ (місцезростань), яка надає міриади природних послуг, від яких залежить все життя на Планеті. Хоча технології можуть компенсувати деякі з цих послуг, багато з них не можуть бути заміщені.

Природні послуги – це вигоди, які людина отримує від екосистем. Вони включають: послуги постачання: товари, безпосередньо отримані від екосистем (їжа, ліки, деревина, бавовна); регулятивні послуги: вигоди, отримані від регуляції природних процесів (фільтрація води, розпад сміття, регуляція клімату, регуляція деяких хвороб, водопостачання); допоміжні послуги: регуляція основних екологічних функцій та процесів, необхідних для постачання всіх інших природних послуг (кругообіг речовин, фотосинтез, ґрунтоутворення); культурні послуги: психологічні та емоційні вигоди, отримані від взаємодії з природою (збагачення естетичного, духовного досвіду, рекреація).

Вся людська діяльність базується на екосистемних послугах – але, також, вона загрожує біорізноманіттю, яке підтримує ці послуги. найбільшими тисками є:

- трансформація та втрата оселищ (місцезростань), фрагментація та перетворення землі (зміна режиму використання): в основному через збільшення площі земель під сільське господарство, аквакультуру, промислове та побутове використання; будівництва дамб та інші зміни річкових систем для іригації, гідроенергетики; руйнуючі риболовецькі практики тощо;
- надмірна експлуатація популяцій диких видів: використання тварин та рослин у їжу, для отримання матеріалів та ліків на рівні, який перевищує можливості відновлення популяцій;
- забруднення: в основному через надмірне використання пестицидів у сільському господарстві та аквакультурі; побутові та промислові викиди та відходи гірничодобувної промисловості;
- зміна клімату: через зростаючий рівень парникових газів в атмосфері, спричинених, в основному, спалюванням викопного палива, знищенням лісів та промисловими процесами.;
- чужинні види: заселені свідомо чи ненавмисно з однієї частини світу у іншу, стають конкурентами, хижаками чи паразитами місцевих видів.

Значною мірою ці загрози витікають з людських потреб та вимог у їжі, напоях, енергії та матеріалах, як і необхідності у вільному місці для будівництва міст та інфраструктури. Ці потреби задовольняються декількома ключовими секторами: сільське та лісове господарство, рибний промисел, гірничодобувна промисловість, водне господарство, енергетика та легка промисловість. Всі разом ці сектори є непрямими чинниками втрати біорізноманіття. Рівень їх впливу на різноманіття визначається трьома факторами: загальна кількість споживачів; об'єм, який споживає кожна людина; та ефективність використання природних ресурсів для вироблення товарів та послуг.

Втрата біорізноманіття може бути причиною занепаду та краху екосистем. Це, в свою чергу, ставить під загрозу постійне надання природних послуг, що ще більше загрожує біорізноманіттю та здоров'ю екосистем. Зменшення біорізноманіття займає особливе місце серед головних екологічних проблем сучасності. За даними ЮНЕП, наприкінці ХХ століття серйозного ризику повного винищення зазнавали 25% видів ссавців і 11% видів птахів. Сьогодні в Африці кількість великих ссавців становить лише 10 % тієї, що була там 100 років тому, а за останні 50 років зникла майже половина тропічних й екваторіальних лісів. Протягом останніх 500 років Україна втратила понад 2/3 лісів і зараз за лісистістю посідає передостаннє місце в Європі. Загальна площа лісового фонду становить 10,8 млн. га (2006), лісистість території – 15,7 %. За останні 400 років на Землі зникло більше видів, ніж за попередні 10 тис. років.

Нині щодоби на Землі зникає кілька видів. Техногенні втрати видів перевищують природні темпи їх елімінації у 100-1000 разів. У Червоний список Всесвітнього союзу охорони природи (2000) занесено більш ніж 9 тис. видів тварин і майже 7 тис. видів рослин. Через непродуману діяльність людей за найближчі 50-100 років може бути страчено від 25 до 50 % сучасного видового різноманіття. Відбувається незворотна і некомпенсована руйнація унікального генофонду планети.

Наслідком зникнення біорізноманіття стане руйнування існуючих екологічних зв'язків та деградація природних угруповань, неспроможність їх до самопідтримання, що призводитиме до їх зникнення. Подальше скорочення біорізноманіття може привести до дестабілізації біоти, втрати цілісності біосфери та її здатності підтримувати найважливіші характеристики середовища. Внаслідок незворотного переходу біосфери в новий стан вона може стати непридатною для життя людини. Тому збереження біорізноманіття є необхідною умовою виживання людства.

Перелік рослин і тварин, що потребують охорони, наводять в так званих Червоних книгах. Червона книга – це офіційний документ, що містить регулярно поновлювані дані про стан та розповсюдження рідкісних і тих, що знаходяться під загрозою зникнення, видів рослин і тварин.

В останні роки був обґрунтований новий підхід до охорони біорізноманіття – оселищного. Суть цього підходу полягає у збереженні природних оселищ, тобто місць «проживання» видів, що дає змогу зберегти як види та їх угруповання, так й умови, необхідні для їх виживання та нормального розвитку.

Принципи оселищної концепції збереження біорізноманіття закріплені в Бернській конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Мета конвенції полягає в збереженні дикої флори та фауни та їхніх природних оселищ, заохоченні співпраці між державами в галузі охорони природи, моніторингу та контролі стану вразливих видів та видів, що знаходяться під загрозою зникнення, допомозі в виданні законодавчих актів та проведенні наукових досліджень з охорони природи. Країни - члени Європейського Союзу домовилися працювати разом над створенням мережі оселищ, що підлягають охороні. Ця домовленість закріплена в законодавчому акті – Директиві Європейського Союзу (Council Directive) 92/43/ЕЕС від 21 травня 1992 року «Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори», метою якої є формування мережі природоохоронних територій NATURA 2000 на території Європейського Союзу. Україна та інші сусіди ЄС погодилися приєднатися до мережі цінних оселищ і на підтримку цієї ініціативи узгодити своє законодавство. У 1998 під егідою Бернської конвенції було створено так звану "Смарагдову мережу" територій особливого природоохоронного значення (Areas of Special Conservation Interest, ASCIs) на теренах країн - членів конвенції, котрі керуються програмою "Natura 2000" Європейського Союзу.

В сучасному суспільстві екологічна політика стала самостійною сферою у політичній діяльності. Формування екологічної політики розпочалося з 1970-х років, коли стала очевидною швидка деградація природного середовища у багатьох країнах світу. Зараз більш ніж в 100 країнах світу створені міністерства або відомства які спеціально займаються охороною довкілля. Міністерство охорони навколишнього природного середовища України було створено у 1991 році. За його ініціативою у 1991 р. був прийнятий Закон про охорону навколишнього природного середовища і розпочато розробку пакету законів та законодавчих актів з екологічних проблем, включаючи охорону атмосфери, води, рослинного та тваринного світу. У березні 1998 р. Парламент України затвердив «Основні напрямки державної екологічної політики у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». Цей документ проголосив на державному рівні довгострокову стратегію розв'язання екологічних проблем у системній сукупності та взаємопогодженості цілей, завдань, механізмів та інструментів.

Реалізація напрямів екологічної політики держави здійснюється шляхом розробки окремих національних, державних, регіональних, місцевих та об'єктних програм і проектів. В Україні вже розроблено низку важливих державних програм: оздоровлення басейну р. Дніпро та підвищення якості питної води, розвитку заповідної справи, утилізації відходів, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття. Не тільки певні урядові програми та закони можуть вплинути на збереження біорізноманіття, а й кожна людина може зробити свій внесок. Щоб зберегти все різноманіття життя на нашій планеті ми мусимо усвідомлювати можливі наслідки нашої діяльності для живої природи. Збереження біорізноманіття в сучасному розумінні – це перш за все комплекс активних заходів. До нього входять як безпосередні дії зі збереження та відновлення, так і застосування різноманітних соціально – економічних механізмів впливу на різні групи населення та господарської структури.